HEADLINES
RADIO SHOW
TACKLING FASCINATING MODERN CONTROVERSIES FROM A HALACHIC PERSPECTIVE
with
DOVID LICHTENSTEIN

Women's role in society

Shiur# 402 | Jan 1st 2023

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף עז עמוד א

מכל מקום קשיא הכא תרגמו כל כבודה בת מלך פנימה. במערבא אמרי ואיתימא ר' יצחק, אמר קרא: ויאמרו אליו איה שרה אשתך וגו'.

שו"ת מהר"י מברונא סימן רמב

נשאלתי השוכר משרתת אשה או נערה בתולה וראובן שולח אותה על השוק ובבתי הגויים יחידית והמשרתת אומרת השכרתני לשרת כדרך המשרתות בבית ולא כדרך האנשים היוצאים בחוץ:

והשבתי כן הנשים דוברות. אין ראובן יכול לכופן ליכנס יחידית בבתי הגויים ואף יש איסור בדבר משום יחוד, ואף במקום שרבים רגילים ליכנס שם נהי דאיסור ליכא מ"מ אינו יכול לכופן, דיש נשים צנועות נוהגות בצניעות או יראות מרוב שנאה שלא יטילו עליה שם רע או כה"ג, אמנם על השוק בגילוי, רגילות הנשים לילך אבל הבתולות אין דרכן לצאת לשוק ואינו יכול לכוף, ונ"ל דאף איסור יש בדבר שנאמר לא תצא כצאת העבדים. וכתב בפי' התורה לר' יעקב בר אשר ז"ל שנקרא נזיר וז"ל י"מ שלא ישלחנה בחוץ לעשות מלאכתו אלא תשמשנו בבית, עכ"ל והתורה בבתולה קאי ובבתולה מיירי אבל נשים לא כדפירש', אף על גב דכתיב כל כבודה בת מלך פנימה מ"מ אשכחן בפ"ק דגיטין (יב א) דשכיח כדאמרינן מהו דתימא כל כבודה בת מלך פנימה קמ"ל, ובפרק המוצא תפלין (ערובין ק ב) אמר גבי יו"ד קללות שנתקללה חוה וחבושה בבית האסורים ואידך הנך שבח הוא לה דכתיב כל כבודה בת מלך פנימה, והטעם כל ישראל בני מלכים הם. ולית הלכתא הכי, דאמרינן בפ' המקב' (ב"מ קיג א) אמר אביי כולהו ס"ל כל ישראל בני מלכים הם, וכל היכא דאמר אביי הכי כולהו בחד שיטה לית הלכתא כחד מינייהו, כדפסק האשירי בכמה דוכתין, ואף על גב דבפ' ח' שרצים (שבת קכו ב) פסק רב הלכתא כרשב"ג דאמר הכי מפרש התם הלכתא כוותיה ולא מטעמיה ע"ש, וכן פסק האשירי בהדי' בפ' מפנין, נאם ישראל מברונא:

שו"ת חתם סופר אבן העזר ח"ב סימן צט

לזה נאמר דהאי ספיקא דשבי' אפי' מיעוטא דמיעוטא לא הוה דודאי אם יצאה מדעת למקום יערות ושכיחא שיירות ושוללי' שלא מדעת הבעל ויצאה מחזקת בנות ישראל הכשרים אשר כר' בני כל כבודה בת מלך פנימה דאע"ג

דאמרי' בגיטין י"ב ע"ב מהו דתימא כ"כ ב"מ פנימ' קמ"ל משמע דלא אמרי' הכי וי"ל לזה כ' רש"י כ"י בני מלכים הם ור"ל דהא תלי' בשיטה דכ"י ב"מ בשבת קכ"ח ע"א ולא קיי"ל כשיטה אבל כד מעיינת שפיר הא ליתא דסתמת דתלמודא דיבמות ע"ז ע"א קיי"ל הלכתא הך חזקה אפי' בנשי א"י הדיוטו' שאינם ב"מ =בנות מלכים= כ"ש בנות ישראל הצנועות ודאמרי' בגיטין קמ"ל ר"ל דאפ"ה מ"ל צאי מעשי ידיך אבל האמת דכל כבודה בת מלך פנימה ודברי רש"י דתלי' בשיטה צ"ע וכו'.

חתם סופר מסכת שבת דף כא עמוד ב

והמהדרין ראיתי מי שנתקשה מ"ט לא נהיגי נשי דידן להיות מן המהדרי' והיכא דליכא זכר והיא מדלקת היא מוספת והולכת והרי היא ממהדרי' מן המהדרי' ומ"ט לא תהי' מהמהדרים ונלפע"ד בתחלה כשתקנו נר איש וביתו על פתח ביתו מבחוץ ונמצאו בישראל מהדרין שיצאו לחוץ והדליקו בעצמם נוסף על הדלקת של בעל הבית אז לא נמצא שום אשה שתהי' מהמהדרים כי אין כבודה לצאת בחוץ בר"ה לעתותי ערב ולהדליק בין האנשים נהי אם אין האיש בביתו ועלי' מוטל מצות הדלקה על כרחה תצא לחוץ להדליק מ"מ אם יש כאן זכר המדליק אין מן החסידות שתחמיר על עצמה בזה ותביא עצמה לידי חשדא והשתא אף על גב שכולם מדליקין בפנים מ"מ מנהג הראשון לא זז ממקומו כנ"ל נכון בעזה"י:

רמב"ם הלכות אישות פרק יג הלכה יא

מקום שדרכן שלא תצא אשה בשוק בכפה שעל ראשה בלבד עד שיהיה עליה רדיד החופה את כל גופה כמו טלית נותן לה בכלל הכסות רדיד הפחות מכל הרדידין, ואם היה עשיר נותן לה לפי עשרו כדי שתצא בו לבית אביה או לבית האבל או לבית המשתה, לפי שכל אשה יש לה לצאת ולילך לבית אביה לבקרו ולבית האבל ולבית המשתה לגמול חסד לרעותיה ולקרובותיה כדי שיבואו הם לה, שאינה בבית הסוהר עד שלא תצא ולא תבוא. אבל גנאי הוא לאשה שתהיה יוצאה תמיד פעם בחוץ פעם ברחובות, ויש לבעל למנוע אשתו מזה ולא יניחנה לצאת אלא כמו פעם אחת בחודש או פעמים בחודש כפי הצורך, שאין יופי לאשה אלא לישב בזוית ביתה שכך כתוב כל כבודה בת מלך פנימה.

רמ"א אבן העזר הלכות כתובות סימן עג סעיף א

ואשה לא תרגיל עצמה לצאת הרבה, שאין יופי לאשה אלא לישב בזויות ביתה.

שו"ת שבט הלוי חלק ד סימן א

ב] בענין הצניעות מה שנשים לומדות ומרגילות עצמן לנהוג מכונית אוטא, הנה מן הנסיון למדתי שהוא דבר שראוי לאסרו איסור גמור, כי עצם הלמוד גרם כבר וגורם לפריצות והוא ההיפך הגמור מכל כבודה בת מלך פנימה, כמו

שעצם הנהיגה הוא ממש להיפך כל כבודה וגו', האשה חושפת עצמה בזה בשוקים ורחובות לעין כל ראה נכשלת ומכשלת את האחרים, ואין דרכה של אשה במרכב עיין פסחים ג', אף על פי שהמציאות של רכיבה ע"ג בהמה אינו דומה לגמרי להא דידן מכ"מ בעצם אין דרכה בכך דומה בכמה דברים שקשה לפרש בכתב.

שו"ת ציץ אליעזר חלק יד סימן צז

(ו) ואעפ"י שהאמור באות הקודם נלענ"ד כן לפי ההלכה, מכל מקום משבח אני את בתי הת"ת שלעולם לא נתנו לנשים להיות מורות לילדים מאז שעברו גיל הגן ונכנסו לחדר ומקיימים עי"כ את הנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב [ואין לכחש שיש בזה גם משום כל כבודה וכו' שצריכים להופיע במקום אחד עם מורים וכו', ומשום כך ישנם מדקדקים על כך אפילו בילדים בגיל הגן] והילדים מתחנכים מיום עמדם על דעתן, ועוד לפני כן, על ברכי התורה והיראה בקדושה ובטהרה, ובודאי שבמקומות כאלה שראשית יסודן הוא בכך אסור לבוא ולשנות את צביונם, ודברי אמורים כמובן על בתי ספר ומוסדות חינוך שמראשיתם מלמדים מורים ומורות בכיתותיהם, ומחזיקים גם מחנכות ופקידות וכו', ואין להאריך יותר.

שו"ת שרידי אש חלק א סימן קנו

וע"ד זכות הבחירה לנשים - הנה בהאלאכישע קאמיסיאן של אגודת הרבנים באשכנז הוכחתי, כי מצד הדין אין שום יסוד לאסור את הבחירה, וסתרתי את ראיותיו של הגאון מרן ר"ד הופמן ז"ל. מ"מ הסכמנו כולנו, שבחירת הנשים היא נגד מנהג ישראל ונגד המוסר הישראלי בחיי הציבור, שהשתדלו תמיד לשמור על כבודה בת מלך פנימה, שהאשה הישראלית תשמור את ביתה ואת חינוך ילדי' ואל תהי' קולנית ויוצאנית, לפזר כוחה ולהרוס צניעותה, ולאבוד את חינה וטעמה ע"י ריב ומדנים פוליטיים וציבוריים .

לכן, בודאי מן הראוי למנוע ככל האפשר את השתתפות הנשים בהנהגת הקהילות וגם בבחירות. אבל אין להפר את השלום והאחדות בקהילה, אם תגבר יד בעלי זרוע ולשון להנהיג את הבחירה. ולהלכה אין לו לזוז מפסקו של מרן הגרד"ה ז"ל, שהי' גדול בהוראה והיחידי שכתב דברי טעם המיוסדים על מקורות חז"ל.

ערוך השולחן אורח חיים סימן שג סעיף כב

ועדיין אינו מספיק דזה בנוי על השיטה דעכשיו לית לנו רה"ר מפני דבעינן ששים ריבוא אבל רבים וגדולים לא ס"ל כן כמ"ש בסי' שמ"ה ועוד הלא עתה יש עיירות גדולות בעולם שיש בהם ששים רבוא ולכן י"א טעם אחר משום דעכשיו שכיחי תכשיטין ויוצאין בהן אף בחול וליכא למיחש לשלפא ומחוי כמו בימיהם שלא היו רגילות לצאת בהן רק בשבת ולא הוי שכיחי ויש שכתבו דנשי דידן אינן מראות תכשיטיהן וטבעותיהן ויש להסביר הדבר דהנה בסעיף ט' נתבאר דכלילא שרי מטעם דמאן דרכה למיפק בכלילא אשה חשובה ואשה חשובה לא שלפא ומחוי ונשי דידן כולן חשובות הן ועוד טעם יש בזה לענ"ד דהנה ידוע דבימיהם היו הנשים יושבות בביתן ולא היו

יוצאות תדיר לרחוב וכשיוצאות לפרקים היו יוצאות עטופות בסדיניהן וגם לא היה להם בתי כנסיות של נשים א"כ לא ראו זו את זו רק לפרקים ומעט שנכנסו אחת לבית חבירתה והיה דחשש גדול שבפגען זו את זו בשבת בהלוכן ברחוב שלפי ומחוי אבל עכשיו הנשים הולכות הרבה תדיר ברחובות ובשווקים ונכנסות זו לזו בבתיהן ורואות זו את זו בבית הכנסת של נשים א"כ ממילא שיכולה להראות לה תכשיטיה בבתיהן ובבתי כנסיות ובוודאי שאין מדרכן לפשוט ברחוב תכשיט ולהראות לחברותיהן והרי אנו רואין בחוש שגם בחול וביו"ט אין עושות כן ולמה נחוש בשבת וזהו היתר נכון וברור:

שו"ת ציץ אליעזר חלק ט סימן נ

גדר האיסור של הליכה אחורי אשה ובנוגע לזמן הזה. ב"ה. כ"ד תשרי תשכ"ו. ירושלים עיה"ק תובב"א. למע"כ ידי"נ הגאון הגרש"ז אויערבאך שליט"א ראש ישיבת קול תורה אחדשכתר"ה באהבה וכבוד.

באחת הפגישות לפי זמן מה שאלני כתר"ה מהו הגדר של האיסור להלוך אחורי אשה, ואם זה שייך גם בעליה לאוטובוס, ולפעמים קורה שאשת אדם גדול מחכה ג"כ לעלות לנסוע האם יש להמנע מלכבדה לעלות קודם משום חשש האיסור של הליכה אחורי אשה. ונדברנו מדברי הריטב"א בסוף קדושין שנזכר גם בפ"ת אה"ע סי' כ"א סק"ג, ולא עלה בידינו דבר ברור.

(א) והנה ראה זה מצאתי כעת דבר נפלא בזה בלקט יושר חיו"ד, אגב עיוני בו בקשר לענין אחר, והוא זה. דבסי' שע"ו בסופו כותב בשם רבו התה"ד וז"ל: ואמר שמותר לילך אחר אשת חבר או אחר אמו משום דבזמן הזה אינו אנו מוזהרין כ"כ מלילך אחר אשה עכ"ל. ולכאורה מופלאים המה דברי לקט יושר אלה ואין להם כל הבנה, דמאי שנא אשת חבר מאשה דעלמא? והאם בהליכה אחריה אין גבה אותו חשש הרהור שחיישינן בזה על אשה דעלמא?

על כן עלה בדעתי לפרש דאולי כוונת התה"ד היא על דרך - האופן ששאל כתר"ה, והיינו בהיכא שיש בההליכה אחר אשת החבר משום חלוקת כבוד לה בתור אשר חבר, ועל כן התיר התה"ד להלך אחריה בהכריעו דעשה דכבוד התורה עדיף. וכן זה שכותב או אחר אמו כוונתו, אחרי אמו של המהלך והעדיף בזה על כן ג"כ מצות כיבוד אם, דבחבר מצינו רק שאמרו דאשת חבר כחבר ולא גם באמו [או התיר באמו מפני שבכלל אין בהילוך אחריה כ"כ הרהור].

(ב) אך עדנה צריך עיון סיום דברי הלקט יושר, במה שמנמק הטעם דמותר מפני דבזמן הזה אין מוזהרין כ"כ מלילך אחר אשה, דבמה נשתנה הדין בזה בזמן הזה? האם אכשור דרא?

ונראה לומר דאולי כוונתו בזה כדמצינו בשו"ת רדב"ז ח"ב סי' תש"ע (והתשובה מוזכרת בקצרה גם בבאה"ט אה"ע סי' כ"א סק"ב ופ"ת סק"א) שעלה בשם בדעת השואל לחלק בזה ולומר שדין האיסור של הליכה אחורי אשה לא ינהוג בארצות אשר הנשים הולכות מכוסות מכף רגל ועד ראש ואין נגלה ממנה דבר שיוכל האדם

להסתכל בו, והגם דהרדב"ז בדברי תשובתו שם דחה חילוק השואל בזה בנימוק דלא נתנו רז"ל דבריהם לשיעורין אלא כל הנשים שוות וכל המקומות שוים, וגם מפני, דאין הטעם בזה משום שמסתכל במקום המגולה ממנה אלא עיקר הטעם הוא מפני שיבוא לידי הרהור על ידי הלוכה ותנועותיה כיעו"ש, אבל יתכן שהתה"ד כן סבר שיש מקום של צידוד קולא בזה ועל כן הכריע להקל עכ"פ באשת חבר (שבודאי ג"כ הולכת מכוסה לגמרי מבלי שנגלה ממנה דבר) שישנו נגד זה גם עשה דכבוד תורה, וכן במקום כיבוד אם [או משום דגבי אם אין בכלל כ"כ חשש הרהור].

[ואגב. תמוה בעיני על הרדב"ז שם שכותב הטעם שאמרו בברכות ד' ס"א דלא יהלך אפילו אחורי אשתו, דהוא מפני ההרהור ובאשתו נמי איכא הרהור ע"ש, וזה חידוש גדול לומר דבאשתו איכא בכה"ג משום הרהור. ורש"י שם בברכות מפרש הטעם בזה רק דהוא משום דגנאי הדבר. וברמב"ם ושו"ע לא נפסק מזה בכלל. ויעוין באוצה"פ סי' כ"ג אות ח' סק"ד ויש להאריך].

(ג) ועוד יש לומר דכוונת התה"ד היא בכזאת, דלכן שאני זמן הזה מבזמן הקדום, משום דבזמן הקדום לא היתה האשה רגילה ללכת ברחובות קריה והיתה יושבת בירכתי ביתה, וכדברי הרמב"ם בפי"ג מה' אישות הי"א שאין יופי לאשה אלא לישב בזוית ביתה שכך כתוב כל כבודה בת מלך פנימה, וכן נפסק ברמ"א באה"ע סי' ע"ג סעי' א' דאשה לא תרגיל עצמה לצאת הרבה שאין יופי לאשה אלא לישב בזוית ביתה. ולכן הפגישה וההילוך אחריה ברחוב היה מביא ביותר לידי הרהור, אבל משא"כ בזמן הזה שהמציאות לא כן, אלא האשה אינה יושבת בירכתי ביתה כבזמן הקדום ורגילין יותר בראית אשה ברחוב, לכן קלקלתם תקנתם דאין כ"כ עתה חשש הרהור בהליכה אחריה כפי אז ועל כן הקיל התה"ד משום ה"ט עכ"פ באשת חבר ובאמו כנ"ל.

ומעין האמור מצאתי בלבוש או"ח במנהגים שבסוה"ס בסעיף ל' שכותב לבאר שלכן אין נזהרין עכשיו מלברך שהשמחה במעונו במקום שאנשים ונשים רואין זה את זה, דאפשר משום דעכשיו מורגלות הנשים הרבה בין האנשים ואין כאן הרהורי עבירה כ"כ דדמין עלן כקאקי חיוורא מתוך רוב הרגלן בינינו וכיון דדשו דשו עיין שם. אסיים בידידות ובאהבה מוקירו ומכבדו כרו"ע אליעזר יהודא וולדינברג.

תשובת ידידי הגרשז"א שליט"א על האמור ב"ה. מוצש"ק של פר' בראשית. אושר ושלום וכ"ט סלה לידי"ע ומכובדי הגאון המפורסם מוהר"א יהודה ולדנברג שליט"א. אב"ד פעה"ק ירושלים ת"ו.

קבלתי את יקרת מכתבו בערב שב"ק ונהניתי מאד ממה שמצא בלקט יושר, ואמינא לי' יישר ע"ז שהודיע לי מזה כי בשעת הדחק כבר יש על מי לסמוך. ובכוונת דבריו הנראים מקופיא כתמוהים מאד נלענ"ד כמ"ש כתר"ה בסוף דבריו אך קצת באופן אחר. כי מצד הסברא הי' נלענ"ד דמלשון השו"ע פגע אשה בשוק משמע דאין דרכן של נשים להיות בשווקים ורק על דרך מקרה פגע, וכידוע דלפנים הי' דרכן של נשים צנועות להיות בבית כדכתיב כל כבודה בת מלך פנימה (ומפורסם מהחת"ס דטעמא דנשים אין מדליקות לעצמן נר חנוכה הוא כדי שלא תעמודנה על פתח הבית הסמוך לרה"ר =לרשות הרבים=), ולכן כשהולך כנגד אשה אין החשש גדול כי יתבייש להסתכל בה שהרי היא תרגיש בכך, משא"כ לאחריה שהוא רואה ואינו נראה חיישינן טפי, ונוסף לזה גם נראה שבזמנם

הי' אפשר להזהר מלכת אחורי אשה משא"כ בזמננו הרי אף אם יברח מאחורי אשה ימצא תיכף את עצמו אחורי אשה אחרת, וכמדומה לי שנשים מצויות ברחוב יותר מאנשים ומה גם בזמנינו שהפריצות מצויה הרבה ולצערנו הפרוץ מרובה על העומד ואין מתביישים להסתכל באשה גם בפניה, ולכן הי' לע"ד במקום מצוה [או שצריך לעשות כן מצד הנימוס] אין טעם להחמיר בזמננו, ומשום כך שמח לבי מהמציאה שמצא, ואף שבזמן התה"ד המצב היה הרבה יותר טוב מבזמננו, אבל מ"מ יתכן שגם אז כבר היו הנשים מצויות בשווקים ורחובות ובכל מקום שהולך הי' נמצא תמיד אחורי אשה ולכן כתב להקל כן נלע"ד, וכיון דבלא"ה רגיל בי' טובא שפיר מסתבר להקל במקום מצוה. ביקרא דאורייתא ובכל חותמי טובה וברכה שלמה זלמן אויערבאך.

שו"ת יביע אומר חלק ו - אורח חיים סימן יג

(ה) ואמרתי להביא קצת סמך נוסף להנ"ל, ממ"ש הלבוש בסוף או"ח (מנהגים אות לו), שאע"פ שכ' בספר חסידים שבכל מקום שאנשים ונשים רואים זא"ז בסעודת נישואין, אין לברך שהשמחה במעונו, לפי שאין שמחה לפני הקדוש ברוך הוא כשיש הרהורי עבירה, מ"מ אין נזהרין עכשיו בזה, וה"ט משום שעכשיו מורגלות הנשים הרבה בין האנשים, ואין כאן הרהורי עבירה כ"כ, דדמיין באפן כקאקי חיורי מרוב הרגלן בינינו וכיון דדשו דשו. עכ"ל. ומכבר הבאתי סיוע לזה ממ"ש בס' לקט יושר (חיו"ד עמוד לז) בשם הגאון מהרא"י בעל תה"ד, וז"ל: עוד אמר שמותר לילך אחר אשת חבר או אחר אמו, משום דבזמן הזה אין מוזהרים כ"כ מלילך אחר אשה. ע"כ. ונראה טעמו כמ"ש הלבוש שבזה"ז מרוב הרגלן בינינו דמיין באפן כקאקי חיורי. וכיו"ב כ' בס' מחצית השקל על אה"ע (סי' כא), ע"ש. גם מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן מז) הביא דברי הלבוש הנ"ל. וכ"כ בס' חינא וחיסדא (דף קטז ע"א) להסתמך ע"ד הלבוש הנ"ל. וכן בס' טהרת המים (מע' ב אות ח"י) הביא דברי הלבוש וכתב שאף בעוב"י =בעיר ואם בישראל= שאלוניקי לא נהגו לחוש לזה ע"ש. וכ"כ בשו"ת מנחם משיב ח"ב (סי' כ, עמוד ק) שגם באשכנז לא חששו לזה. ע"ש. וע' בס' דרך פקודיך (מל"ת לה) שהעיר על מה שאין נזהרים כ"כ במה שציוו חז"ל אל תרבה שיחה עם האשה, ובעירובין (נג סע"ב) כששאל ר' יוסי הגלילי לברוריה באיזו דרך נלך ללוד, ענתה לו: גלילי שוטה, לא כך אמרו חכמים אל תרבה שיחה עם האשה, היל"ל באיזו ללוד. ולא מצינו לת"ח יראי ה' שישקלו בפלס דבריהם שלא להרבות שיחה עם האשה, ונ"ל עפמ"ש הלבוש שבזה"ז שהנשים מורגלות בינינו, אין כאן הרהורי עבירה כ"כ, דדמיין באפן כי קאקי חיורי וכו'. וה"נ לענין זה, ודוקא בזמנם שלא היו רואים אשה בחוץ שכל כבודה בת מלך פנימה, ובראיית אשה מיד באים לידי הרהור במחשבה שבלב, משא"כ עתה שהנשים עוסקות במשא ומתן, ומורגלות בינינו, ואין האדם מתפעל בראייתן ובשיחתן לבוא לידי הרהור, ומ"ש באשתו אמרו הוא משום גזירה וגדר לנשים אחרות, משא"כ בזה"ז. עכת"ד. ושו"ר כיו"ב לידידנו הגרא"י ולדינברג שליט"א בשו"ת ציץ אליעזר חלק ט (סי' נ) שפירש בסו"ד מ"ש הלקט יושר הנ"ל עפ"ד הלבוש. והסכים עמו הגרש"ז אוירבך שליט"א, ע"ש. ומעתה י"ל שגם לענין ק"ש כנגד נשים שהורגלו לצאת לרה"ר בגילוי הראש, וכל אדם העובר ברה"ר יראה כהנה וכהנה, ואין הרהור מצוי כ"כ בזה מרוב הרגלן בינינו, אין בזה משום שער באשה ערוה אף על פי שעושות כן שלא ברצון חכמים, דלגבי דידן הו"ל כבתולות שרגילות בכך. ושו"ר הלום להגאון מהר"ר משה

פיינשטיין שליט"א בשו"ת אגרות משה (חאו"ח ס"ס לט), בד"ה ולכן, שכתב: וכבר הורה זקן הגאון ערוך השלחן שבזה"ז מותר לברך ולהתפלל כנגד שער נשים הרגילות לצאת פרועות ראש. ע"ש.

שו"ת משנה הלכות חלק ט סימן רנ

אחדשה"ט. בדבר אשר בקש עוד היות שמתכונן אי"ה לישא אשה ובקש להדריכו בארחות חיים בגדרים של כבודה בת מלך פנימה אי יותר טוב שאשה תצא בשביל בעלה במקום ביטול ובמקום פריצות בעונ"ה.

הנה דבר זה קשה לכתוב בזה ברירות כי בזמן הזה הא דינה דכל כבודה בת מלך בעונ"ה כמעט ליכא כי אם אמנם היתה האשה יושבת בביתה ולא היתה יוצאת לחוץ לשום דבר אז ודאי הי' לנו לומר דכל כבודה בת מלך פנימה אפילו במקום ביטול תורה הוא דבאמת כן הי' מעולם שהאשה לא יצאה מביתה אבל לאחר החורבן בעונ"ה אנחנו במתי מעט ובין האומות והפרנסות היו קשות הרגילו הנשים לצאת ובכל מקומות היו פרוצים ואין אפוטרופוס לעריות וממילא הדבר תלוי כפי אנשי המקום וטבע האשה אם היא באמת יושבת בבית כל היום באופן אחר ועיין בספרי שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' קכ"ה מה שכתבתי כעין זה לענין לשלוח בנות יעקב לאסף מעות לצדקה ודו"ק.

איברא דהא מילתא גופה אי קיי"ל הא דכל כבודה בת מלך פנימה כנראה דהוא מחלוקת הפוסקים דבגמ' גיטין י"ב בהא דאומר אדם צאי מעשה ידיך למזונותיך ומוקי לה בדמספיק ופריך מאי קמ"ל ותי' מה"ד כל כבודה בת מלך פנימה קמ"ל ועיין רש"י דכל ישראל בני מלכים הם ונמצא לכאורה דקמ"ל דלא אמרינן כל כבודה בת מלך פנימה ולא קיי"ל הכי ועיין שו"ת מוהר"י ברונא סי' רמ"ב דנשאל לענין משרתת שלא רצתה לצאת ולקנות מבחוץ מטעם דכל כבודה וכתב דאין הלכה כן אמנם בגמ' יבמות ע"ז ע"א אמרו מ"מ קשיא ומשני משום דכל כבודה בת מלך פנימה ועיין נמק"י שם דכל ישראל בני מלכים והכי קיי"ל וכן איפסק הלכה בש"ע א"ע סי' ד' דעמוני ולא עמונית ועיין לבוש שם ונמצא הדברים לכאורה סתראי נינהו.

ובמס' שבת קי"א ע"א אין סכין בשמן ורד בני מלכים סכין ר"ש אומר כל ישראל בני מלכים הם ובגמ' הלכה כר"ש ולאו מטעמיה ועיין ר"ן דדעת הרי"ף דלא קיי"ל דישראל בני מלכים הם ודעת בה"ג ור"ח דקיי"ל כר"ש ובאמת כי דברי הרי"ף נראים סותרים דבדף נ"ט לענין קמרא שרי כתב דכל ישראל בני מלכים הם ובסמוך בנעמותא כתב דר"ג וכו' דס"ל דישראל בני מלכים הם שיטה הוא ולא קיי"ל הכי. ועיין חו"י שם והב"ח מחק הגירסא הכי אמנם רש"י שבת נ"ט כתב להדיא דישראל בני מלכים הם ועיין ברכות פ"א מ"ב ר"י אומר וכו' שכן דרך מלכים והכי קיי"ל ועיין רבינו יונה שם אף על גב דבכל מקום לא קיי"ל ישראל בני מלכים הם הכי קיי"ל הכי ובחי' בעזה"י כתבתי לחלק בג' אנפי ולעולם מעיקר ודאי דכל כבודה בת מלך פנימה וכדמצינו ברות אלא דמ"מ אפ"ה יצאה הצדיקת ללקוט בשבלים בין הקוצרים והפסוק משבחה זה שבתה הבית מעט אלא שגם זה מעיד הקרא ותלך ותבא ועיין רש"י דרשת חז"ל שהלכה וחזרה עד שמצאה אנשים מהוגנים א"כ הכ"נ הכל תלוי בזה שתלך עד שתמצא מקום בין אנשים מהוגנים וכה"ג ליכא איסורא ודו"ק.

אוצר החכמה 32349

(על בחירת נשים)

ב"ה. עה"ק ירושלם ת"ו י"א תשרי תר"פ.

מכתב גלוי!

לכבוד ועד הסתדרות "המזרחי".

נתכבדתי בשאלתכם לחות את דעתי ע"ד שאלת בחירת הנשים באספת נבחרי יהודי ארץ ישראל, העומדת כעת על הפרק, ועם כל מה שאני איני כדאי ששלחתם לי, הנני מוצא לצורך השעה לבאר את דעתי בזה, בקיצור היותר אפשרי.

הנני חושב שהשאלה מתחלקת לשלשה סעיפים:

א) בדבר הדין, אם הדבר מותר או אסור;

ב) בדבר טובת הכלל, אם תצמח טובה לישראל מן החיוב או מן השלילה;

ג) בדבר האידיאל, אם הכרתנו המוסרית היא שוללת את הענין או מחיבתו;

מוכרחים אנו לבאר את יחסנו לאלה שלשת הערכים, כי חפץ אני שהדברים יקיפו בשימת לבם את כל שדרותינו, בין שלומי אמוני ישראל שהכרעת ההלכה היא העיקרית אצלם, ובין אלה שטובת האומה היא אצלם המכרעת, ובין אותם שעיקר מבטם הוא האידיאל המוסרי כשהוא לעצמו.

אוצר החכמה 32349

והנה בדבר הדין אין לי מה להוסיף על דברי הרבנים שקדמוני. בתורה בנביאים ובכתובים, בהלכה ובאגדה, הננו שומעים קול אחד, שחובת עבודת הצבור הקבועה מוטלת היא על הגברים ש"האיש דרכו לכבש ואין האשה דרכה לכבש"[1], ושתפקידים של משרה, של משפט ושל עדות, אינם שייכים לה, וכל כבודה היא פנימה. וההשתדלות למנוע את תערובות המינים בקבוצים היא כחוט חורז במהלך התורה בכללה. וממילא ודאי שנגד הדין היא כל התחדשות של הנהגה צבורית המביאה בהכרח לידי התערבות של המינים בהמון, בקבוצה ובמסבה אחת, במהלך החיים התדיריים של הכלל.

נשאר לנו לדון בדבר מצד טובת הכלל, ועל זה אני חושב שחובה לנו להודיע לכל אחינו מכל החוגים השונים שכולם ודאי טובת עמנו והרחבת זכיותינו בארץ ישראל הם דורשים, שידעו כי יסודה של הדקלרציה של הממשלה הבריטית, שנטעה לנו נצר רך לצמיחת גאולה, הוא טבוע בעיקרו של המבט, שטובי אוה"ע בכלל

1. יבמות ס"ה:

הודפס מאוצר החכמה

וטובי העם הבריטי ביחוד, מביטים על קשורנו לארץ ישראל בצדק כעל דבר מקודש בקדושת שמים, שהם מושפעים בזה מתוך האספקלריה של קדש של התנ״ך המקודש לחלק היותר גדול של עמי התרבות שבזמננו. ורוח התנ״ך משוער הוא גם עכשיו אצל החלק היותר מכריע שבעולם, שהוא הולך על צד הצניעות בכלל, והיראה מכל השחתה העלולה לבוא לעולם מצד חולשת האדם ביחסו לנטיה המינית, ורגש הכבוד המיוחד אל האשה הוא בו מבוסס ומרוכז בחיי הבית ושפור החיים הפנימיים וכל עבודות האדם העדינות המסתעפות מהם.

שונאי ישראל, בין מבית ובין מבחוץ, משתמשים עכשיו הרבה בעלילה, שישראל הצעיר אבד את קישורו אל הספר הקדוש, ועל כן לא לו הזכות על הארץ התנכי״ת. ואנחנו הננו חיבים לעמוד על המשמר להראות לכל באי עולם, שנשמת ישראל חיה היא בעצם צביונה והארץ התנכי״ת מגיעה היא לעם התנכ״י, כי בכל נשמתו חי הוא ברוח של ארץ הקדש והספר הקדוש הזה.

וכן הוא האמת שבפנימיות רוחם בנינו ״למודי ה׳ ״[2] הם והאידיאל של חייהם הוא כלו קדש ותנכ״י.

על כן חובתנו הקדושה היא, כי בראשית הצעד לאיזה צביון מדיני חברתי שלנו יהיה ניכר כראוי חותם התום והטוהר התנכ״י הממוזג בחיינו מדורות עולם, וזה יובלט דוקא במה שנמנע מהחדוש האירופי הזר לרוח התנ״ך והמסרת הלאומית הנובעת ממנו, שהוא הסתבכותה של האשה בבחירות ובחיים הצבוריים ההומים ורועשים בהמון.

וכדאי הדבר להבליט, שאנו צועדים את צעדי גאולתנו, לא על מנת להיות דוקא תלמידים של התרבות האירופית, — שלפחות במה שנוגע למוסר ולטהרת המדות פשטה את הרגל, על דעת כל המבקרים העמוקים שאינם מתפחדים ממראה וגובה קומתה, — אלא על מנת להשמיע עוד לעולם כולו את אמרתנו הרעננה הקדושה והבהירה כפי מה שהיא תשאב ממקורנו פנימה. וראוי לנו ללכת על כל פנים, בפינה זו, קוממיות בשעה הגדולה של הצורך להבלטת צביוננו הלאמי בחיינו החברותיים על אדמתנו. ובטוחים נוכל להיות שזה העוז יתן לנו כבוד בעולם הרבה יותר ממה שעלול לתן לנו כל חקוי חיצוני הבא על פי רוב מתוך חולשה פנימית.

אמנם על דבר האידיאל בודאי טבוע הוא עמוק בנשמתנו האידיאל של הנקיון מכל חטא, וכשיצא האידיאל הזה מן הכח אל הפועל, אז יטהר העולם וימצאו אז דרכים ישרים ובטוחים לפעולתה והשפעתה הטהורה, העדינה והקדושה, של האשה, האם בישראל, בחיים בכלל ובפרט, בשלמות ההשפעה וההתאמה אל ערכה הפנימי המיוחד, במלוי החזון, כל אשת חיל עטרת בעלה[3]. אבל חזון עתיד זה איננו מושקף עדין כלל בחיי התרבות הזמניים שהם רקובים מבפנים, אף על פי שהם מגוהצים מבחוץ. וכל צעד של פזיזות שאנחנו עושים במהלך החיים הכלליים שלנו מבלי להתחשב עם השקפתנו על ערך האשה בהוה ובעתיד המוטבעת עמוק ברוחנו איננו כי אם מעכב את המהלך האידיאלי הזה, ורק שיבת ישראל אל ארצו, אל מכונו

2 ע״פ ישעיה נ״ד י״ג.
3 משלי י״ב ד׳.

וממלכתו, אל רוח קדשו, נבואתו ומקדשו, עתידה היא להביא לעולם את אותה הנהרה העליונה, שכל הנשמות האצילות של האנושיות כולה, עורגות אליה.

וזה, בא יבא דוקא על ידי שמירת צביוננו האמיתי ככל חוקת התורה משפטיה שהיא מדריכה אותנו בדרכי החיים של רוממות קרן, של חפש עליון ושל גאולה.

זאת היא הכרתי הפנימית, שאני מוסרה לכם, אחי האהובים, בתם לבבי בצפית ישועה קרובה ובברכת ה׳ מציון וירושלים.

ברגשי כבוד

הק׳ אברהם יצחק הכהן קוק

(על בחירת נשים)

ב״ה, עה״ק ירושלם ת״ו, י׳ ניסן תר״פ.

תשובה כללית!

לרבים השואלים אותי, על דבר השתתפות הנשים בבחירת ״אספת־הנבחרים״.

הגיעה לידי שאלתכם הנכבדה בדבר ההתיחסות לענין בחירת הנשים לאספת־הנבחרים של יהודי ארץ ישראל כעת, אף שכבר גליתי את דעתי בענין זה בכללו במכתבי הגלוי להסתדרות ״המזרחי״.

והנה כאז כן עתה אני מוכרח לומר, שאני איני כדאי ששלחתם לי, כי רואה אני שהכרח גדול הוא לאסוף אספה גדולה של רבני ארץ־ישראל ועל פיה יקום הדבר למעשה. חושב אני, כי עוד לא נפרדה כל כך המדיניות אצלנו מן הדת, עד שתהיה לנו אפשרות לחשוב, כי יש רשות למדינאים שלנו לעשות איזה דבר כללי, בשם הצבור הארצישראלי ביחוד, בלא שום התחשבות עם דעתם של כל האוטריטטים של הדת בארץ־ישראל, ברובם הגדול. ע״כ לדעתי הכרח הוא, שכל רבני ארץ ישראל יחד יחליטו את משפטם על זה, ומצב הזמן הדוחק ביחוד הוא הגורם הגדול להזדרז כמה דאפשר שתצא האספה הזאת אל הפועל במוקדם היותר אפשרי.

אמנם לגלוי־דעתי בצורה תאורית, הנני מוצא לי עכשיו, להוסיף קצת ברור על הדברים, אשר אמרתי במכתבי הגלוי הנ״ל.

כאז כן עתה מוכרחני לומר, שהרבנים שהודיעו את האיסור מצד הדין עד כה שאבו את דעתם ממקור הקול האחד שאנו שומעים מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים, מן ההלכה ומן ההגדה, המורה שרוח האומה כולה בצביונו וטהרתו, עומד הוא נגד החדוש המודרני הזה, ואם אנו מטים את עצמנו כאן דוקא לתכונת המוסר האירי החדיש, הרי אנו עושים בזה מעשה בגידה ביחס למוסרנו אנו, ״למוסר היהדות״, מה שמביא לנבק את רוח האומה ולהוריד לארץ את המבצר של התחיה הלאומית, ואם אין אנו נביאים, בני נביאים אנחנו, ואנו חייבים לקרא בקול גדול לכל אחינו החפצים כעת בבצורה של תחיתנו: שישמרו ברוחם ולא יאכילו אותנו את הבוסר הזה שיביא בהכרח לידי קהיון שנים, שנהיה מוכרחים להתחרט על זה הרבה מאד.

אנו מאמינים, שמבטנו על החיים החברתיים הוא יותר עדין ויותר טהור מהמבט של עמי התרבות הזמניים בכלל. המשפחה שלנו היא לנו קדושה בצורה הרבה יותר עמוקה, ממה שהיא בכל העולם המודרני, וזהו היסוד של אושרה וכבודה של האשה בישראל. אצל העמים האחרים, אין המשפחה יסודה של האומה, אין המשפחה קבועה ועמוקה כל כך כמו שהיא בתוכנו. ומטעם זה הם אינם נרתעים כל כך מפני הבדקים שבחיי המשפחה ולא יסבלו כל כך מפני תוצאותיהם בחיי האומה. הגורם הנפשי של הדרישה הזאת, לקרא את הפומביות של הבחירות בשם זכיות לנשים, בא בעקרו ע״י מעמדן האומלל של הנשים ההמוניות אצל העמים האלה. אם היה מצב המשפחה שלהם כל כך שלו ומכובד, כמו שהוא בישראל ע״פ הרוב, לא היו הנשים בעצמן ולא אנשי המדע והמוסר והאדיאלים הגבוהים דורשים את מה שהם קוראים בשם: ״זכויות״ של בחירה לנשים, באותו הנוסח הרגיל, שהוא עלול לקלקל את שלום הבית, ואשר מקלקול זה מוכרח לבא רקבון גדול באחרית לחיים המדיניים והלאומיים בכלל. אבל מתוך היאוש ומרירות הנפש, הבאים לרגלי מהלך הגסות של הגברים בקלקול חיי המשפחה, חשבו להעזר ע״י איזה יפוי־כח צבורי, לנסות בזה את הטבת מצבן ההרוס בבית פנימה, מבלי לחוס עוד על הבדקים המתוספים בו ע״י זה, אחרי שכבר רבו פרציו כל כך מבלעדי זה. אנחנו לא ירדנו ולא נרד למעמד כזה, ולא נרצה לראות את אחיותינו במעמד ירוד כזה. הבית אצלנו הוא גם עתה מכוז־קדש, וחלילה לנו להשבית את הזהר של חיי אחיותינו, ולתן מקום למרר אותם ע״י המולת הדעות ומחלוקותיהן בעניני הבחירות והשאלות המדיניות.

האשה הישראלית מבססת את זכויותיה על פי התוכן העדין של ערך הנפש המיוחד לה, לא על פי חקים קצובים וחתוכים, עשוים ביציקה מוכנית, שהם בעדה קרני ברזל, שאינם הולמים כלל לעדנת נפשה, ועפ״י רוב איננה די חזקה, לפי אפיה הטבעי, להשתמש בהם, ואין בכחם להשלים את מה שהם מקלקלים ביסודם של היחושים הנפשיים, השולטים בהקפתם על כל שטח החיים כולו.

המשפחה היא לנו יסודה של האומה, בית יעקב יבנה את עם ישראל. אנו מכינים את בנין האומה — על פי טבע נפשנו. הננו תמיד מוכנים להכריז על דבר החובה המוסרית של ההקשבה לדעת האשה בכל בית בישראל גם בנוגע לשאלות כלליות חברותיות ומדיניות. אבל הדעה המוסכמת מוכרחת היא לצאת דוקא מן הבית, מהמשפחה בתומתה, והמשועבד להוציא אותה לרה״ר הוא האיש אבי המשפחה שעליו מוטלת חובת פרסומה של הדעה המשפחתית.

וכשאנו דורשים מן האשה שהיא תצא לרשות הרבים המדינית, ותסתבך בפרסום דעתה בשאלות בחירות ומדיניות בכלל, אז אנו עושים אחת משתי אלה: או שהיא מתלמדת ע״י זה בחנופה, להחניף לאיש ולתן את קולה ע״פ קולו, שלא כפי הכרתה, שאנו מקלקלים בזה את מוסרה ואת חופשה הפנימי — או שעל ידי מהומות הדעות וחלוקיהן, נהרס מצב שלום הבית והבדקים הקליליים שבמשפחה מוכרחים להביא פרץ גדול באומה. ולעיני העמים הרינו מורידים את כבודנו הכללי, כשאנו מראים לעולם, כי שיטה מקורית — הנובעת, מהתכן של רוחנו העצמי המתגלה ע״י תורתנו ומסורותינו הקדושות, שאינן בעדנו רק דברים סמבוליים כ״א ערכי חיים ממשיים —, אין לנו בשביל תכנית מדינית, ובתחלת צעדנו הראשון של מסה מדינית אנו צריכים

כבר להיות דוקא תלמידים קטנים של עמי התרבות הזמניים, שהם עצמם עומדים עדיין נבוכים הרבה בשאלות חייהם הקשות, ביחוד בכל הערכים הרוחניים והמוסריים שבהם, וביחוד בהפרובלימה הקשה הזאת של שאלת הבית והמדינה.

מתירא אני מאד מפני הקטגוריא של שונאינו מבית ומחוץ, שלא תתרבה על־ידי הצעד הפזיז הזה. ומצד הכרתי הפנימית, קורא אני לכל אחינו ואחיותינו החפצים בבנין עמנו: ליסד את אספתנו המיסדת של גבחרי מדינתנו, על פי רוח עמנו החסון והעתיק, על פי רוחנו המקורי שהוא עומד להשפיע, מעז הטוהר והקודש שלו, על כל עמי התרבות, לסדר להם דרך חיים יותר מתוקנת ויותר רצויה, שילמד אותם לבנות את המדינה דוקא על היסוד של בנין המשפחה והבית, וסגולות נפשיות המכשירות מצב של חיים לאומיים כאלה, ישאבו הם ממקורנו.

"כי מציון תצא תורה, ודבר ה' מירושלים"

אל תגעו ביסוד היסודות של זכויות אמותינו, אחיותינו ובנותינו. את הזכויות המקוריות האיתנות המיוסדות על יפוי הכח המוסרי והטבעי הפנימי המיוחד, ועל ערכה המקודש העדין והנעלה של האשה בישראל, שהן עושות שרשים עמוקים בחיים ומאשרות אותן אושר קיים. אל תמירו אותן בזכויות קלילות, כתובות, שהן נשארות ברובן רק על הנייר, בתור גהוץ של חופש חיצוני — וממררות בתוצאותיהן את חייהן, בבית פנימה.

מעט יותר מתינות וישוב הדעת ויותר אמונה דרושים לנו מאד מאד בזמן הזה, בימי תסיסת תחיתנו. אלה ישוו עלינו הוד והדר, הם ירבו בקרבנו שלום ורוח התאמה והדדיות, ויוסיף לנו אמץ להגשים בחיים את תחיתנו הנשאפת מכלנו.

וגם אלה המחזיקים בעד השתתפות הנשים בבחירות צריכים הם לשום על לב, שבכל אופי הדברים הללו שאמרתי הנם נובעים מתוך הכרה נפשית של רבבות אחינו כשרי ישראל, המקושרים בכל לבם ונפשם לחיי האומה ורוחה פנימה. ואלה הרבבות חיים הם עמנו בארץ ישראל, ואנחנו צריכים מאד לשיתוף כחותיהם, ועתידים הם ג"כ להיות בכלל העולים החדשים שאנחנו כל כך מצפים להם, ומצדם עומד הוא מצב הדבר של השתתפות הנשים בבחירות, ע"פ הסגנון הפומבי האירי החדיש, בצורה של מניעה נפשית עמוקה, ועתה נשקול נא במשקל השכל הישר, איך הוא יותר טוב ונאות לבנין האומה, כשאנו צריכים לבור לנו אחת משתי אלה: או שנותר כעת על ההתקדמות הזאת של שתוף הבחירה של הנשים בצורתה הפומבית, ונהיה במצבנו המוסרי־פוליטי, עומדים במעמדה של אנגליה לפני חדוש הלכה זו, למשל, ויתר הממלכות הגדולות שלא התקדמו עדיין בפנה זו, אבל בזה נאחד את כל הכח של הצבור הארצי־ישראלי כאיש אחד לבנין האומה והארץ, או שעל ידי העמידה החזקה על יסוד התביעה של השתתפות הבחירה לנשים, דוקא באותו הנוסח המחודש, ילקח לנו על ידי זה הבסיס הראשון של חיים לאומיים פוליטים כלליים, שאנו חפצים כולנו ליסדו כעת, ותחת יסוד לאומי מדיני מוצק יהיה לנו יסוד מפלגתי מפורר.

אני חושב שבפעם הזאת, צריכים דוקא אחינו המודרניים לעשות לפנים משורת הדין שלהם, ולותר על דרישתם החדישה, ואז כשיעלה בידינו לרכז את האומה הלא יתברר מאליו לאיזה צד נוטה הוא רוח האומה בכללה, וזה הלא דבר פשוט

הוא שאין מלעיטים לשום אומה שבעולם דרכי תרבות בעל כרחה. ואפילו אם היה הצדק, עם אלה האומרים, שהתוכן של המוסר, הדורש את מה שקוראים שיווי הזכויות של הנשים והשתתפותם הצבורית על פי הנוסח המודרני הוא דבר נאה ומתקבל, ולא כמו שמוכר לנו על פי רוחנו אנו שהוא בעדנו דבר כעור ואינו מתקבל [1] מכל מקום הלא כל אומה תאמר, שהיא מערכת את הטוב ואת הרע, את היפה ואת הכעור, על פי ערכיה היא, וגם אנו חפצים לבנות את עולמנו על פי הערכים שלנו.

על פי חשבון הנפש שלי, צריכה טענה זו להכנס אל הלב של כל הנפשות הישרות, החפצות בבנין האומה באמת, שמהם יש לקוות שנבנה בארץ בצורה הגונה של חיים מדיניים הראויים לשמם.

זוהי כאמור הצעת דעתי ולמעשה הרינו צריכים עכשיו לגלוי־דעתם ולהחלטתם של קבוץ רבותינו שבארץ ישראל, שאקוה שכל טובי הכוחות שלנו יעזרו להוציאו מן הכח אל הפועל, ושהעסקנים הנכבדים שלנו ביסוד האספה המיסדת או אספת הנבחרים, יתמכו גם הם מצדם להסיר את הסבה המונעת את הרוב היותר גדול של הצבור היהודי בארץ ישראל מלהשתתף בהאספה הלאומית של בחירת הנבחרים, באופן שנוכל להודיע גלוי לכל ישראל ולכל העולם את ההסכמה המוחלטת של האספה המיסדת, שתהיה באמת באת־הכח של הצבור הישראלי שבא״י, שבפנים ידועים הרי הוא בא הכח המדיני של כללות האומה כלה. ותקוה טובה זו בא תבוא בע״ה על ידי ברורי הדברים שיצאו לאור על ידי אספת־הרבנים הכללית של כל רבני א״י.

בצפיית־ישועה ורגשי־כבוד, אחיכם ועבדכם הנאמן
אברהם יצחק הכהן קוק

רק דגם השתא היא מותרת לו ומכ״ש דאו קטי שמיא גליא שאמה או שאם אביה נתעברה מעכו״ם לא אכפת ליה מה דקטי שמיא גליא שהיא פנומה, ובגוף הקושיא כבר תירצו דמטעם חזקה קאתינן ו״ כתיבות ד׳ כ״ד שגדולה חזקה ובפרט שכבר קידם שנשאת אכלה בתרומה בחזקת בת כהן ומש״ה ל״ח למה שיש צירופי הרבה חשבי מיעוטי דאת״ל שאמה לא זינתה דל״א אם אביה או אם אם אביה זינתה וגם כבר ביארתי בספרי אמ״ש ספ״ד דשאני היכא דא״א לדון גם במיתה קלה בלא סברת רובא וכמ״ש במכות ד״ז דכשראה דרך המנאפים הוי רק מכח חזקה דאתיא מכח רובא.

ומ״ש מעכ״ת בענין החשש שמא בעלה לאחר שנתודע לו שהיא מעוברת לשם קדושין שאעכבע״ז לכאו׳ שאני הכא דגם לפמ״ש המל״מ שהובא בפ״ת רסקמ״ט דהוי חזקה שעושה כל מה שאפשר בדרך היתר אכתי הא איסור מעוברת חבירו שייך טפי כשהוא מכוין לשם נשואין עפמ״ש הניד״ב בביאור מ״ש הרמב״ם מעמא דדחסה משום דגם להמסקנא שייך החשש שיכוון לדחום העובר כדי שלא יצטרך לפרוש ממנה אחר לידה וחשש זה שייך יותר כשיכוין לשם נשואין ושתשאר תחתיו משא״כ בבעילת זנות בעלמא, עוי״ל דל״ש חזקה אלא כהא דקאמר אדם יודע שאין קדושי קטנה כלום כו׳ משא״כ הכא דל״ל דלא אסקי אדעתייהו כלל שנתבטלו הקדושין וגם כבר הביא מעכ״ת מ״ש הנוד״ב דכל שמפסיד הבעל ע״י הנשואין ל״א דכוונתו בודאי לשם קדושין ונשואין, והנה אין לומר דא״כ תמ״ד מפסיד שעי״ז נאסר בקרובותיה דלק״מ דהא כמו״כ כשיכנס אשה אחרת אסור בקרובותי׳ ואינו מפסיד זה דוקא בכניסת אשה זו משא״כ בנ״ד שיפסיד מה שהעגן משך ב״ד חדש ובלא״ה הא דווקא לענין איסור חר״ג נתבטלו הקדושין ומ״מ לא הוי בע״ז כיון שאינה פנויה וצריכה נט להנשא לעלמא וגם ע׳ פ״ת בשם ס׳ נליא מסכת דלענין חר״ג אין לחוש לזה ובלא״ה כיון שעי״ז שהטעתו גרמה שגם לאח״כ לא יפרוש ממנה גם אי נימא שכיוון לשם נשואין ל״ש לומר שנשתעבד ע״ד המנהג דאטו התנהגה במנהג יהדות דנימא אומרנא כזה והדבר פשוט מאד שא״צ היתר מאה רבנים ושמותר לישא אחרת תיכף בלי שום חשש ופקפוק.

כו) וע״ד מ״ש מעכ״ת דכיון ששרוי בלא אשה אסור לו ללמד תינוקת וכמ״ש באה״ע סכ״ב ס״כ הנה לענ״ד יש מקום לימוד זכות על מה שנהגו להקל בזה משום דבימי הש״ם היו הנשים כלואות בבית דכל כבודה כו׳ וע׳ נזיר רי״ב וע״ש במפרש ד״ה א״ל וע׳ יבמות דע״ז וגיטין דמ״א ובירושל׳ פ״ז דיבמות ה״א ובאה״ע סקג״ד ובנדרים דל״ז קאמר בנות מי קבעיין שימוד ועמ״ש הש״מ כב״מ ד׳ ל׳ ועמ״ש מהרי״ מברונא תשו׳ רמ״א להוכיח ממ״ש בגיטין ד״ב מהו דתימא כל כבודה כו׳ דשאני בתולה הרוש״ה וצ״ל נ״ד דאטו נימא דמ״ש האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה כתם כו׳ מיירי בבתולה דוקא וא״ב עכצ״ל דלא כפירוש המפרש בנזיר ד״ם. וע׳ עירובין ד׳ ק׳ בפרש״י ד״ה כל כבודה. וממילא היו הרוקים גדורים מפריצות ורק בברכים היו בציי פריצות וכמ״ש בפסחים דקי״ג על רויק הדר בדרך. והנה גם בימי הראשונים כבר נשתנה קצת וכמ״ש הש״כ חו״מ סצ״י הק׳ט בשם המרדכי שהנשים רגילות לישא וליתן בזה״ז. וגם עמ״ש הרא״ש פ״ג דב״ק אית י״ב דבימי הש״ם לא היה אדם נכנס לבית חבירו שלא רשות משא״כ האידנא. ומה שתמה הישש״ש שם דאטו בימי הש״ם היה מנהגם ברת סדום לענ״ד י״ל שהיה המנהג בטעם צניעות כיון מ״ש בפסחים דקי״ב ואל תכנס לביתך פתאום כ״ש לבית חבירך

חבירך וע"ש ברשב"ם, ועפ"ז י"ל מ"ש הגרע"א הובא בפ"ת סק"ח דמלשון הש"ס איכא למידק דאפי' כשאין הפתח נעול במנעל הוי יחוד ודמ"ש הרשב"א דדוקא כשנעול במנעול ט"ס הוא וע"ש שהרדב"ז העתיק לשון הרשב"א ולא כתב שהוא ט"ס, ועפמ"ש י"ל לענ"ד דבימי הש"ס שלא היה מנהגם לכנוס לבית חבירו שלא ברשות ממילא היה חשש יחוד כשהדלת סתום גם כשאינו נעול ומשום דלא מירתתו שמא יבא פתאים איזה איש לבית משא"כ בזה"ז שנשתנה המנהג ונכנסין שלא ברשות דמ"ילא לא הוי יחוד כשאין הדלת נעול במנעול. והנה גם ביטי השו"ע לא היו הנשים רגילות לטייל בשוקים ורחובות וגני טיול ובזה"ז אדרבה עי"ז שיהיו הרווקים מוכרחים לצאת פרנסתם מעניני חול ולא מלימוד תינוקת ומלאכת שמים יהיו עלולים ביותר להכשל בעניני פריצות וכבר הבאתי בספרי דב"א ספ"ז מס"ש הש"ם בכתובות ד' ג' ומס"ש הק"נ ביבמות פס"ו אות ר' וא"כ יש לימוד זכות מה שנהגו להקל, וגם עמ"ש הב"ש אי דוקא כשלא נשא מעולם ומ"ש בספרי אה"ר סס"ו בדברי הט"ז אי"ח ס"ג, וגם עיקר החשש הוי בת'נוק הצריך לאמו ע' עירובין דפ"ב חגיגה ד"ה ברכות די"ז וע' פרש"י סוטה דכ"א דגם בן עשרה למשנה אמן מביאן לבה"ם וכמ"ש אקרוי ומתנייהו לבנייהו וכיון דאינה חייבת לחנך את בנה ע' נזיר דכ"ט וריש סוכה דוקא כשצריך לאמו וכרוך אחריה דרך אמותיהן להביאם וגם ליכא כ"כ חשש כשהתינוקת כבר יודכין ומרגיש"ן מה שהוא מעשה פריצת דמירתתו מיניהו (מס"ש להרב הגה"ח רא"י סילמאן שליט"א הנאבר"ק חמטלניק על מכתבו מחודש סיון שנת תרע"ט:

כז) ע"ר האשה שניסת בחזקת בתולה והילידה ולד של קיימא ג' הדשים אחר הנשואין והאשה אומרת שנאנסה והביא כ"ת מ"ש הנוד"כ סב"א דמ"ש סס"ח דנאמנת היינו כשיש לה חזקת כשרות משא"כ סקע"ח שנתיחדה באיסור ועבדה חז"כ ודה"נ אבדה חז"כ במה ששמשתו באיסור מעב"ח, והנני להשיבו דכיון דהשתא הוא דאתרע חזקתה לא אבדה חז"כ למפרע, ובמ"ה הא לפמ"ש הנוד"כ בביאור מ"ש הרשב"ם טעמא דדחסה שידחוס בכונה כדי שלא יצטרך לגרשה אחר הלידה ממילא כל זמן שלא ידע הבעל שהיא מעוברת לא הכשילתו באיסור וגם הא יש מקילין במעוברת מגוי ועכ"פ אין האיסור ידוע ומפירסם וע' יו"ד סקי"ט ס"ה שהחשיד על הדבר אין חשוד אפי' על איסור קל ממנו כל שהדבר חמיר יותר בעיני בנ"א וגם החשודות לעבור על איסור תורה גדירות מזנות, ולכאו' ממ"ש המרדכי כתובות אות קמ"ז בעובדא שהלכה בדרך עם ג' יהודים ובא האחד ותקפה והשני טימא אותה שלא הפסידה מיגו שלה במה שנתיחדה משום דגשי לאו דיני גמירי, הרי דהגם שלא הפסידה חז"כ אבתי דוקא מטעם מיגו שלא נבעלה נאמנת לומר שנאנסה ובנ"ד שנתעברה וילדה הא ליכא מיגו, יאולי אצטריך טעם מיגו לענין שא"צ להמתין עד שיתברר הדבר ע"י השלישי שגם לפי דבריה לא סייע לדבר עבירה וקיי"ל דהיכא דאיכא לברורי מברדינן ודוקא מטעם מיגו א"צ להמתין. עיי"ל דשאני כשאומרת שיהודי טימא אותה משא"כ כשאומרת שארמאי אנסה ולא שביח שתתרצה לארמאי ו' ב"מ ד' ע"א דע"ע צניע לה שלא יתפאר לגלות הדבר משא"כ עכו"ם דמפשי פעי וכמ"ש בחולין דקל"ג ועמ"ש הפ"ת סב"ב סק"ד דמש"ה ליכא חשש יחוד כשהאחד הוא עכו"ם ועמו ב' כשרין בדרך ואילו מש"ה לא גזרו על יחוד העכו"ם גם לאחר שבבר גזרו על יחוד דפנויה והגם דמצינו במד"ר גבי דינה שקשה לפרוש מטני וע' ע"ז דל"ו הייני

אחר